

“Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari” elektron ilmiy jurnali

№ 4 (4), oktabr-dekabr, 2021 yil

ИҚТИСОДИЁТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА АСОСИЙ ВОСИТАЛАР ҲИСОБИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШНИНГ РОЛИ ВА БУ СОҲАДА ҲИСОБНИНГ ВАЗИФАЛАРИ

КАРИМОВА Мавжуда Боходировна

"Бухгалтерия ҳисоби ва аудит" кафедраси катта ўқитувчиси, НамМТИ

mavjudakarimova2@gmail.com

Аннотация Мазкур мақолада мамлакатимизда бозор муносабатларининг ривожланиб бориши жараёнида корхоналарда асосий воситалар ҳисобини ташкил этиш ва улардан фойдаланиш тартиби билан боғлиқ масалалар ўрганилган, шунингдек, асосий воситалар ҳисоби мамлакатимиз машинасозлик тизими корхоналарида ўз ўрнига эга бўлган “Наманганмаш” очиқ акциядорлик жамияти мисолида таҳлил этилган.

Аннотация В данной статье рассматриваются вопросы связанные с организацией и использованием основных средств на предприятиях в условиях развития рыночных отношений в стране, а также анализируется на примере ОАО “Наманганмаш”, которое имеет место в учете основных средств на отечественных предприятиях.

Abstract: This article examines issues related to the organization and use of fixed assets in enterprises in the development of market relations in the country, as well as analyzes the example of “Namanganmash” LLC, which has a place in the accounting of fixed assets in enterprises.

Калит сўзлар: асосий восита, лизинг (ижара), туркумларга ажратиш ва баҳолаш, синтетик ҳисоб, капитал қўйилмалар, амортизация ҳисоби, таъмирлаш, хўжалиқдан чиқариш ҳисоби.

Ключевые слова: основные средства, лизинг (аренда), классификация и оценка, синтетический учет, капитальные вложения, амортизация, ремонт, списание.

Keywords: fixed assets, leasing (rent), classification and valuation, synthetic accounting, capital investment, depreciation, repair, derecognition.

Kalit soʻzlar. Davlat xizmatlar portali, yagona darcha, elektron hukumat, tadbirkorlik, onlayn xizmatlar, onlayn savdo, ijtimoiy tarmoq, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, internet.

Кириш

Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлашни янада жадаллаштириш, замонавий, мослашувчан технологияларни кенг жорий этиш – иқтисодийнинг асосий тармоқлари, экспортга

йўналтирилган ва мақаллийлаштириладиган ишлаб чиқариш қувватларига тегишли эканлиги ҳозирги кундаги асосий эътибор қаратилаётган долзарб масалалар қаторида турибди.

Мамлакатимизда корхоналар фаолиятида замонавий техника ва технологияларни жорий

этиш жаҳон молиявий ва иқтисодий инқирози шароитида улар фаолияти мўътадиллиги таъминлашнинг асосий омилларидан ҳисобланади. Яна шуни ҳам алоҳида таъкидлаш жоизки, корхоналар фаолияти давомида ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларида асосий воситалар ва улардан самарали фойдаланишлари ривожланиш истиқболларини белгилайди.

Асосий воситалар - ҳар қандай корхонанинг, ҳар қандай тадбиркорлик фаолиятининг моддий-техника базасидир. Аниқроғи асосий воситалар, бинолар, иншоотлар, машина ва ускуналар, хизмат муддати бир йилдан кўп бўлган бошқа меҳнат воситалари ҳисобланади.

Шуни таъкидлаш лозимки, қайсидир бир объектни асосий воситалар таркибига киритиш учун, у мустақил равишда фойдаланиш имкониятига эга бўлганлигини назарда тутиш керак.

Бухгалтерия ҳисоби фанининг ДСТ ва намунавий дастурлари асосида асосий воситалар ҳисобининг ташкил этиш ва улардан фойдаланиш тартиби жараёнлари билан шуғулланиш, мавзунини ўқув юртларида ўқитишнинг самарали усулларини ишлаб чиқиш муҳим масалалардан биридир.

Асосий воситаларни ҳисобга олишда улар маълум гуруҳларга бўлиниши ҳам мумкин. Чунки асосий воситаларни ҳисобини тўғри ва тўлақонли ташкил этишнинг муҳим шarti, уларни илмий жиҳатдан туркумлаш ва баҳолаш ҳисобланади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Бозор муносабатларининг ривожланиб бориши жараёнида корхоналарда асосида асосий воситалар ҳисобини ташкил этиш ва улардан фойдаланиш тартиби билан боғлиқ масалалар иқтисодчиларимиз Д. Қозибеков, А. Ваҳобов, И. Абдукаримов, М. Пардаев, Б.Исроилов, О.Собиров, А. Мўминов, О.Қулжонов, Ғ. Набиев, М. Марпатов, А.Каримов, Ф. Ғуломова, И. Завалишина. З.Маматов, О. Бобожонов, М. Умарова, А.Пардаев, Э. Гадоев, Н. Ҳасанов, Л. Югай, Л.Ким, А. Ванюшина ва бошқа бир қатор иқтисодчилар томонидан тадқиқ қилинган. Ўқитиш жараёнида педагогик технологияларни қўллаш масалалари эса Д.Тожибаева, Н. Сайидахмедов, Н.Азиз-хўжаева каби олимлар томонидан ўрганилган.

Тадқиқот методологияси

5-сонли БҲМСнинг мазмуни ва унда асосий воситалар кириб келишининг ҳисобини ёритиб

беришда, асосий воситалар чиқиб кетишининг ҳисоби юритилиши жараёнларини кўрсатиб беришда, янги педагогик технологиялар, интерфаол стратегиялар ва улардан ўқитиш жараёнида фойдаланиш имкониятларини таҳлил қилиш, маъруза машғулоти ва амалий машғулотларда интерфаол стратегияларни қўллашда балиқ скелети, кластер усуллари, ҳисоблаш, солиштириш усулларидан тизимли ёндашув асосида таҳлил ва синтез усуллари асосида ўрганилди.

Таҳлил ва натижалар

Ривожланган мамлакатларда ипотека кредитлаш тизими бошланиб, кўплаб ривожланган мамлакатларнинг молия тизимини ишдан чиқарган, кейинчалик иқтисодийнинг реал сектори ва ижтимоий соҳага сезиларли таъсир кўрсатиб, катта талофатлар етказган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози вужудга келишининг дастлабки палласидаёқ Ўзбекистонда инқирозга қарши чоралар дастури ишлаб чиқилган ва изчиллик билан амалга ошириш бошлаб юборилган эди. Бу бўйича қатор комплекс чора-тадбирлар мавжуд: корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлашни янада жадаллаштириш, замонавий, мослашувчан технологияларни кенг жорий этиш;

жорий конъюнктура кескин ёмонлашиб бораётган ҳозирги шароитда экспортга маҳсулот чиқарадиган корхоналарнинг ташқи бозорларда рақобатдош бўлишини қўллаб-қувватлаш бўйича конкрет чора-тадбирларни амалга ошириш ва экспортни рағбатлантириш учун қўшимча омилар яратиш; қатъий тежамкорлик тизимини жорий этиш, ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот таннархини камайтиришни рағбатлантириш ҳисобидан корхоналарнинг рақобатдошлигини ошириш; электроэнергетика тизимини модернизация қилиш, энергия истеъмолини камайтириш ва энергия тежашнинг самарали тизимини жорий этиш чораларини амалга ошириш; жаҳон бозорида талаб пасайиб бораётган бир шароитда, ички бозорда талабни рағбатлантириш орқали маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш ва бошқалар. Бунда, аввало, мамлакатимиз молиявий-иқтисодий, бюджет, банк-кредит тизимининг барқарор ҳамда узлуксиз ишлашини таъминлаш, иқтисодийнинг реал сектори тармоқлари ва корхоналарга ёрдам кўрсатиш, аҳолини ижтимоий қўллаб-

қувватлашга қаратилган чора-тадбирларнинг пухта ишлаб чиқилгани ўзининг амалий самарасини берди.

Шу давргача амал қилиб келган эски йўриқномаларга кўра асосий воситаларни фойдаланишга топшириш 0100- «Асосий воситалар» счётининг дебитида ва 8500-«Устав фонди» счётининг кредитда акс эттирилиб, уларнинг ҳисобдан чиқарилиши эса 8500-счётининг дебити ва 0100-счётининг кредитига ёзилар эди. Чунки асосий воситалар қийматининг ошиши ёки камайиши билан боғлиқ бўлган барча муомалалар албатта корхонанинг устав фондининг миқдорига ўз таъсирини кўрсатар эди. Сабаби – корхоналарга капитал қўйилмаларни шу капитал қўйилмаларнинг мустақил балансда акс эттириш тартибини белгилаш ҳуқуқи берилган бўлиб, қурилиши тугатилган асосий воситалар объектини асосий фаолият балансига ўтказишда капитал қўйилмаларнинг бухгалтерия ҳисобида қурилиш харажатлари мавжуд молиялаш манбаи ҳисобига ўтказилар (қопланар) эди. Шу билан бирга асосий фаолият ҳисобчилигида бу объектларнинг қиймати 0100-счётининг дебитида акс эттирилар ва уларнинг қийматига устав фонди оширилар, яъни 8500-счёт кредитланар эди.

1993 йилдан бошлаб капитал қўйилмалар ва асосий воситалар ҳисобини юритиш тартиби анча ўзгартирилган бўлиб, капитал қўйилмалар, уларнинг катта-кичиклиги ва қурилиш ишларининг бажарилиши усулидан қатъий назар асосий фаолият балансда акс эттирилади. Лекин айрим корхоналар капитал қўйилмаларни мустақил балансга ажратиб қўйишлари ҳам мумкин.

Капитал қўйилмаларини ҳисобга олиш тартибига доир қоидага кўра бухгалтерия счётларининг режасида 0700-«Ўрнатиладиган асбоб-ускуналар» ва 0800-«Капитал қўйилмалар» деб номланган иккита махсус счётлар гуруҳи ажратилган. 0700 «Ўрнатиладиган асбоб-ускуналар» счётлари инвентарли, актив счётлар бўлиб унинг дебитида монтаж қилиш учун мўлжалланган мавжуд асбоб-ускуналарга ҳақиқатда сарфланган харажатларнинг қолдиғи

(сальдоси) ва янгитдан олиб келинган асбоб-ускуналарга ҳақиқатда сарфланган харажатлар акс эттирилади. Бу счётининг кредитида монтаж қилина бошланган асбоб-ускуналарнинг ҳақиқий таннархини ҳисобдан чиқариш акс эттирилади. Бундай ёзувлар учун асбоб-ускуналарнинг субъектга келтирилганлиги ва уларни йиғиш ва ўрнатишга топширилиши тўғрисидаги юк хатлар ва бошқа далолатномалар асос бўлиб ҳисобланади.

Асосий воситаларнинг ҳаракати устидан ҳужжатларни ўз вақтида ва тўғри тўлғазиш натижасидагина улардан самарали фойдаланиш мумкин.

Асосий воситаларнинг ҳаракати устидан қуйидаги ҳужжатлар ёрдамида назорат ўрнатиш мумкин.

АВ-1 шакли - «Асосий воситаларни қабул қилиш ва бериш акти» -асосий воситаларнинг кирим ва чиқимини қайд қилиш учун.

АВ-2 шакли - «Таъмирланган, мукаммаллаштирилган ва реконструкция қилинган асосий воситаларни қабул қилиш ва топшириш далолатномаси»- объектларнинг бошланғич қийматининг ошишини қайд қилиш учун.

АВ-3 шакли - «Асосий воситаларни ҳисобдан чиқариш» объектларни тугатиш учун.

АВ-4а шакли - «Автотранспорт воситаларини тугатиш далолатномаси».

АВ-7 шакли - «Асосий воситаларни ҳисобга олиш учун инвентар карточкалари» ҳар бир асосий воситанинг ҳолати ва ҳаракатини алоҳида қайд қилиб боради.

АВ-8 шакли - «Асосий воситаларнинг ҳаракатини қайд қилиш карточкаси»- уларнинг кирим ва чиқимини ҳисобга олиб боради.

АВ-9 шакли - «Асосий воситаларнинг инвентар рўйхати» уларнинг фойдаланиш жойлари бўйича ҳисобини ташкил қилиш учун ишлатилади.

Асосий воситаларни гуруҳлашда бухгалтерия ҳисоби билан солиққа тортиш мақсадларида улар бир-биридан фарқланиши мумкин.

Солиққа тортиш мақсадида эса асосий воситаларни қуйидаги гуруҳларга ажратилади:

1-расм. Ўзбекистонда асосий воситаларнинг гуруҳланиши

Мамлакатимиз мустақиллигини қўлга киритгандан сўнг миллий иқтисодиётнинг мавжуд тармоқлари янгиланди ва модернизация қилинди, янада янги тармоқлар ташкил қилинди. Мамлакатимиз машинасозлик тизими корхоналари ҳам ўз навбатида бир қатор ислохотларга юз тутди. Бу тармоқда ўз ўрнига эга бўлган “Наманганмаш” очик акциядорлик жамияти ҳам мустақиллик йилларида ривожланишга юз тутган корхоналардан биридир.

Жамиятнинг умумхўжалик фаолияти натижалари тўғрисидаги маълумотни қуйидаги жадвалдан кўриш мумкин.

1-жадвал

“Наманганмаш” АЖ умумхўжалик фаолияти тўғрисида маълумот [1]

минг сўмда

№	Кўрсаткичлар	2019 й	2020 й	2021 й	2020 й.ни 2019 й. га н-н		2021 й.ни 2020 й. га н-н	
					+/-	%	+/-	%
1.	Сотилган маҳсулот (иш, хизматлар) нинг ҳажми	1837526	2378525	3229166	540999	129,4	850641	135,8
2.	Сотилган маҳсулот таннархи	1414645	1958289	2600893	543644	138,4	642604	132,8
3.	Сотишдан олинган даромад	422881	420236	628273	-2645	99,4	208037	149,5
4.	Бошқа сарфлар	352134	451365	619453	99231	128,2	168088	137,2
5.	Бошқа даромадлар	71063	40428	120716	-30635	56,9	80288	3 марта
6.	Тўланган солиқ ва тўловлар	29355	8247	31757	-21108	28,1	23510	4 марта
7.	Ҳисобот даврининг соф фойдаси	112455	1052	97779	-111403	0,9	96727	93 марта

Жавдал маълумотларидан кўриниб турибдики, жамият томонидан 2021 йилда сотилган маҳсулот (иш, хизматлар) нинг ҳажми 3229166 минг сўмни ташкил қилиб, бу ўтган йилга нисбатан 135,8 фоизга ўсган. 2020 йилда бу йўналиш бўйича ўсиш суръати 129,4 фоизга тенг бўлган.

Жамият томонидан сотилган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархи 2021 йилда 2600893 минг сўмни ташкил қилган бўлиб, бу кўрсаткич

ўтган йилга нисбатан 132,8 фоизга ёки 642604 минг сўмга кўпайган. 2020 йилда эса бу йўналиш бўйича ўсиш суръати 138,4 фоизга тенг бўлган.

2021 йилда жамият маҳсулот (иш ва хизматлар) ни сотишдан жами 628273 минг сўм даромад олган бўлиб, бу олдинги йилга нисбатан 149,5 фоизга ўсиш демакдир. 2020 йилда бу йўналиш бўйича ўзгариш суръати 99,4 фоизга тенг бўлган.

Ҳисобот даврида жамият томонидан олинган соф фойда ҳажмига эътибор қаратадиган бўлсак, 2020 йилда жамият томонидан олинган соф фойда бошқа йилларга нисбатан жуда кам кўрсаткичга эга бўлган. Яъни 2019 йилда жамият томонидан 112455 минг сўм, 2020 йилда 1052 минг сўм ва 2021 йилда эса 97779 минг сўм соф фойда кўрилган.

2020 йилда жамиятда бошқа таҳлил қилинаётган йилларга нисбатан бошқа харажатларнинг, хусусан давр харажатларининг кўпайиб келганлиги ва жамият бошқа даромадларининг камайиб кетганлиги соф фойда ҳажмининг бу қадар камайиб кетишига сабаб бўлган.

“Наманганмаш” ОАЖ давлат корхонаси сифатида ташкил топган бўлиб, у электроштабель ишлаб чиқаришга ихтисослашган. Электроштабель ишлаб чиқаришдан кейин корхона Кимё саноати учун махсулот ишлаб чиқара бошлади. Сўнг Кимё ва

Нефт Машинақурилиш Минстрлигининг буйруги билан корхона трубопроводарматураларини ишлаб чиқара бошлади. Бу трубопроводлар сув пар, нефт, кислота ва ҳар хил суюқликларни транспортировкаси учун ишлаб чиқаради. Секин асталик билан корхона ҳар хил трубопроводарматураларини ишлаб чиқаришга ихтисослашди. Мустақиллик йилида “Наманганмаш” СНГ давлатларининг арматурақурилиш бўйича илмий саноат ассоциациясининг аъзоси ва Европа арматурақурилиш ассоциациясига аъзо бўлди.

“Наманганмаш” ОАЖ нинг хўжалик фаолиятида асосий воситаларнинг аҳамияти жуда катта. Биз қуйида келтириладиган жадвал маълумотлари асосида жамиятнинг асосий воситалари таркиби, тузилиши ва динамикасига баҳо беришимиз мумкин.

Бозор иқтисодиёти шароитида корхоналар молия-хўжалик фаолиятини амалга оширишда асосий воситаларнинг ўрни нихоятда каттадир.

2-жадвал

“Наманганмаш” АЖ нинг асосий воситалари таркиби, тузилиши ва динамикаси ўзгаришлари таҳлили

минг сўмда

№	Кўрсаткичлар	2020 йил		2021 йил		Ўзгариши	
		Сумма	Салмоғи	Сумма	Салмоғи	Сумма	Салмоғи
1	Бинолар	80235	40,8	65024	37,9	-15211	-2,9
2	Иншоотлар	24695	12,5	16007	9,3	-8688	-3,2
3	Узатиш мосламалари	2263	1,1	1491	0,9	-772	-0,3
4	Машина ва ускуналар	53560	27,2	58635	34,1	5075	6,9
5	Мебел ва офис жиҳозлари	1059	0,5	753	0,4	-306	-0,1
6	Офис техникалари	3394	1,7	2914	1,7	-480	0,0
7	Транспорт воситалари	30341	15,4	24671	14,4	-5670	-1,1
8	Бошқа асосий воситалар	1248	0,6	2254	1,3	1006	0,7
	Жами	196795	100,0	171749	100,0	-25046	0,0

Жадвал маълумотларидан кўриш мумкинки, 2021 йилда жамият асосий воситалари олдинги йилга нисбатан 25046 минг сўмга камайган.

Асосий воситалар таркиби ўзгаришига эътибор қаратсак, жами асосий воситалар таркибида биноларнинг улуши 2,9 пунктга, иншоотларнинг улуши 3,2 пунктга узатиш мосламаларининг улуши 0,3 пунктга, транспорт воситалари улуши 1,1 пунктга ва мебел, офис

жиҳозларининг улуши 0,1 пунктга камайган бўлса, машина ва ускуналарнинг улуши 6,9 пунктга ҳамда бошқа асосий воситаларнинг улуши 0,7 пунктга кўпайган.

Жорий йилда машина ва ускуналарнинг ошганлиги жамиятнинг ишлаб чиқариш имкониятларини кенгайтиради. Чунки машина ва ускуналар тўғридан-тўғри ишлаб чиқаришда қатнашадиган воситалар туркумига киради.

Асосий воситаларни актив ва пасив воситаларга таркибланда асосий жиҳат уларни маҳсулот ишлаб чиқаришдаги бевосита иштирокига қаратилади. Актив асосий воситалар деб маҳсулот ишлаб чиқаришда бевосита ва билвосита қатнашувчи асосий воситаларга айтилади.

Ишлаб чиқариш учун шароит яратиб берувчи асосий воситалар эса пасив асосий воситалар сифатида қаратилиб, уларнинг таркибига бевосита бинолар, иншоотлар, ерлар (қишлоқ хўжалик корхоналаридан ташқари) қиймати ва бошқалар киритилади.

Асосий воситаларни сотиб олиш ва фойдаланиши билан боқлиқ бўлган харажатлар ёки капитал қўйилмалар шаклида, ёки даромад олиш билан боқлиқ харажатлар шаклида қисобга олинади.

Хулоса ва таклифлар

Бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартлар асосида асосий воситалар ҳисобининг ташкил этиши ва улардан фойдаланиш тартибига доир битирув малакавий ишимизнинг натижаларига кўра қуйидаги хулосаларга келинди.

Жамият тараққиёти бевосита унинг ижтимоий ва иқтисодий ривожланиш кўрсаткичлари билан белгиланиши ҳеч кимга сир эмас. Мамлакатимиз ривожланишининг асосий элементлари - корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар фаолиятида намоён бўлади.

Асосий воситалар - корхона томонидан узоқ муддат давомида хўжалик фаолиятини юритишда маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ёки хизматлар кўрсатиш жараёнида ёхуд маъмурий ва ижтимоий-маданий вазифаларни амалга ошириш мақсадида фойдаланиш учун тугаб туриладиган моддий активлар. Асосий воситалар - ҳар қандай корхонанинг, ҳар қандай тадбиркорлик фаолиятининг моддий-техника базасидир. Аниқроғи асосий воситалар, бинолар, иншоотлар, машина ва ускуналар, хизмат муддати бир йилдан кўп бўлган бошқа меҳнат воситалари ҳисобланади. Шунинг таъкидлаш лозимки, қайсидир бир объектни асосий воситалар таркибига киритиш учун, у мустақил равишда фойдаланиш имкониятига эга бўлганлигини назарда тутиш керак.

Асосий воситалар бажарадиган вазифасига кўра ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш воситаларига бўлинади. Ишлаб чиқариш асосий воситалари бевосита моддий неъматларни яратишда иштирок этадиган воситаларидир. Ноишлаб чиқариш асосий воситалари гуруҳига уйжой ҳамда коммунал хўжалик, маиший хизмат,

соғлиқни сақлаш, таълим ва бошқаларнинг асосий воситалари киритилади.

5-сонли «Асосий воситалар» номли БҲМС га мувофиқ корхона ихтиёрига келиб тушадиган асосий воситалар объектнинг қиймати корхона балансида киритилади.

Корхоналар асосий воситаларнинг, шунингдек улар эскиришининг ҳолати ва ҳаракати тўғрисидаги йиғма маълумотларни акс эттириш “Асосий воситаларнинг ҳаракати тўғрисида” ги ҳисобот (3-шакл) нинг асосий мақсади бўлиб ҳисобланади. Ҳисобот 12 асосий устунчадан иборат бўлиб, унинг 1 ва 2-устунчаларида асосий воситалар гуруҳларининг номи ва сатр рақами кўрсатилади. 3, 4, 5, 6-устунчаларда асосий воситаларнинг давр бошидаги қолдиғи, давр ичидаги кирими, чиқими ва давр охиридаги қолдиғининг суммалари бошланғич қиймат бўйича кўрсатилади. Ҳисоботнинг 7, 8, 9, 10-сатрлари асосий воситалар бўйича жамланган эскиришнинг давр бошидаги қолдиғи, давр ичидаги кўпайиши, камайиши ва давр охиридаги қолдиғи суммаларини кўрсатишга мўлжалланган.

Асосий воситалар кўпинча барча активларни асосий қисмини ташкил қилади, шунинг учун унинг молиявий ҳолатини тақдим этишда муҳим аҳамиятга эга. Бундан ташқари, сарфларни актив ёки харажат сифатида тавсифлаш, корхона томонидан тақдим этилаётган фаолият натижаларига муҳим равишда таъсир этиши мумкин.

Асосий воситалар объекти тан олишнинг биринчи шартига жавоб берадиган тақдирда корхона дастлабки тан олиш вақтига мавжуд далиллар асосида, актив билан боғлиқ бўлган келгуси иқтисодий нафни олинишининг эҳтимоллик даражасини баҳолаши керак. Ушбу иқтисодий нафларни олиш эҳтимоли юқори бўлганда корхона актив билан боғлиқ манфаатларни ва таваккалчиликларни ўз зиммасига олиши аниқ бўлишини талаб этади. Бундай аниқлик ушбу манфаатлар ва таваккалчиликлар корхонага ўтгандагина мавжуд бўлади. Ушбу вақтга қадар активни олиш билан боғлиқ операция аҳамиятли бўлмаган жарима чоралари билан бекор қилиниши мумкин, шунинг учун актив тан олинмайди.

Тан олишнинг иккинчи шarti осонлик билан бажо келтирилади, чунки активларни сотиб олинганлиги тўғрисида далил бўлган айирбошлаш операцияси натижасида унинг қиймати аниқланади. Актив ўз кучи билан

барпо этилган тақдирда унинг баҳоси материалларни сотиб олиш билан боғлиқ ташқи томонлар билан операциялар, иш кучи ва

қурилиш жараёнида амалга оширилган бошқа харажатлар асосида аниқланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Жадвал корхона маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилди.
2. Ваҳобов А., Иброҳимов А., Ишонқулов Н. Молиявий ва бошқарув таҳлили. Т.: Шарқ нашриёт-матбаа акциядорлик жамияти, 2005 йил, 292-бет.
3. “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида. 2016 йил 13 апрель. № ЎРҚ-404.
4. Abdvaxidov F.T., Qo'ziyev I.N., Dadabayev Sh.X. Buxgalteriya hisobi. Darslik. –Т.: TDIU, 2019. – 403 б.
5. Norbekov D., Misirov K., Tashmanov G'. Moliyaviy va boshqaruv hisobi. O'quv qo'llanma. –Т.: Iqtisod-moliya, 2018. –194 б.
6. Jo'raev N., Abdvaxidov F., Sotivoldieva D. Moliyaviy va boshkaruv hisobi. Darslik. -Т.: “Iqtisod –moliya” nashriyoti, 2012 y, 481bet
7. Barry Elliot, Jamie Elliot. Financial accounting and reporting. (ISBN 978-1-292-08057-4) London, 2015. 17 th Edition.
8. Eldon S. Hendriksen Michael F. Van Breda. Accountingtheory. Пер. с англ./Под ред. проф. Я.В. Соколова. М.: Финансы и статистика, 2011.-576 с.
9. Ғуломова Ф.Ф. Бухгалтерия ҳисобини мустақил ўрганувилар учун қўлланма. -Т. «Норма маслаҳатчи» нашриёт уйи. 2010, 385 бет.
10. <http://www.ref.uz>
11. <http://www.saldo.ru>.
12. www.inter-pedagogika.ru
13. <http://www.iaa.org.uk>
14. <http://www.ziyonet.uz>
15. www.stat.uz маълумотлари.